

YMPÄRISTÖPOLKU

Nilsin koulujen Ympäristöpolku

NILSIÄN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

5 .lk.

Eeva Martikainen

SISÄLLYS:

TOIMITUS:
Eeva Martikainen

ETU- JA TAKAKANNEN KUVAT:
Mari Halonen

VALOKUVAT JA PIIRROKSET:
Eeva Martikainen

TAITTO:
Paula Karjalainen

JULKAISIJA:
Kuopion kaupunki

1. OPETTAJALLE	3
2. SANASTO	4
3. VIRITTÄYTYMISTEHTÄVIÄ AISTEILLE	5
4. SAVUTUVASTA KESKUKSEKSI – YHTENÄISKOULU Tehtäviä	6 7
5. ELINKEINOT ENNEN VANHAAN – PALONURMI Tehtäviä	9 11
6. YMPÄRISTÖ JA IDENTITEETTI – PAJULAHTI Tehtäviä	12 14
7. KESKUSTAN MAAMERKIT JA TÄRKEÄT PAIKAT Tehtäviä	15 20
8. MÄET JA VESISTÖT Tehtäviä	21 23
9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	24

1. OPETTAJALLE

Nilsin ympäristöpolku on osa Kuopion kaupungin Kulttuuripolkuohjelmaa. Se on suunniteltu toteutettavaksi 5. luokka-asteella, mutta materiaalia voidaan hyödyntää myös muilla luokka-asteilla. Ympäristöpolun kautta oppilas tutustuu alueeseen, jossa hän elää päivittäin. Tehtävillä pyritään lisäämään oppilaiden kykyä nähdä ja katsoa omaa lähiympäristöään ja sen erityispiirteitä sekä hahmottaa ajallinen kerroksellisuus. Tavoitteena on kasvattaa oppilaiden arvostusta lähiympäristöään kohtaan.

Aineisto sopii monen oppiaineen opiskeluun. Ympäristöpolun sisältämiä tehtäviä voidaan tehdä maantiedon, historian, äidinkielen, matematiikan, kuvataiteen, musiikin tai liikunnan tunneilla.

Nilsin kirkonkylää kirkon tornista kuvattuna 1930-luvulla.
Kuva: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

Polku jakautuu viiteen eri teemaan. Jokaisen teeman alkuun on opettajalle lyhyt teksti aiheeseen virittäytymistä varten. Esittelyn jälkeen on valikoima tehtäviä, joista opettaja voi valita luokalleen sopivimmat. Yhtenäiskoulun ympäristöä tutkitaan asutuksen historian ja arkkitehtuurin kautta, Palonurmea entisajan elinkeinojen kautta ja Pajulahtea ympäristön hoidon kautta. Tehtävösiön alussa on muutama tehtävä kyseisen koulun oppilaille. Loput tehtävät ovat teemaa yleisesti käsitteleviä, ja ne sopivat kaikille kouluille. Neljäs teema käsittelee keskustan tärkeitä paikkoja ja kohteita. Viidennessä teemassa pohditaan Nilsin luontoa. Tehtäviä voi muokata ja jalostaa tarpeen mukaan. Niitä voi myös yhdistää esimerkiksi kevät- tai syysretkiin.

Sanastossa on selitetty lyhyesti materiaalissa esiintyviä käsitteitä ja termejä. Ennen varsinaisia teemoja on virittäytymistehtäviä, joiden avulla ympäristön käsittelyn voi aloittaa. Niissä tarkastellaan kulttuuriympäristöä aistien ja tunteiden kautta.

Lähiympäristön tutkiminen:

- lisää turvallisuuden tunnetta
- kasvattaa yhteisöllisyyttä
- lisää halua huolehtia yhteisestä ympäristöstä
- lisää kykyä hahmottaa ympäristön ajallinen kerroksellisuus
- kehittää henkilökohtaista luontosuhdetta
- lisää ymmärrystä kulttuuriympäristön merkityksestä ihmiselle
- kehittää kykyä havainnoida muutoksia ympäristössä

2. SANASTO

Identiteetti

Identiteetti tarkoittaa jokaisen ihmisen yksilöllistä käsitystä itsestään. Identiteetti rakentuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ja se muuttuu koko ajan eri elämänvaiheiden kokemusten kautta.

Kulttuurimaisema

Kulttuurimaisema on ihmisen käyttämä, hoitama muuttama tai rakentama fyysinen ympäristö.

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperintö tarkoittaa ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneitä henkistä ja aineellista perintöä. Kulttuuriympäristö on sen aineellinen osa. Uskomukset, arvot tai toimintatavat muodostavat henkisen perinnön.

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristöä on ihmisen käytössä oleva ympäristö. Siinä näkyy ihmisen toiminnan jäljet. Se on ihmisen rakentamalla, käyttämällä ja vil-

jelemällä muuttamaa ympäristöä. Kulttuuriympäristö on muodostunut hyvin pitkän ajan kuluessa. Kulttuuriympäristön arvo perustuu sen ajalliseen ja alueelliseen kerrostuneisuuteen, joka ilmentää kulttuurin vaihteita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen muutoksia.

Luonnonmaisema

Luonnonmaisema on alue, johon ihminen ei ole vaikuttanut. Käytännössä luonnonmaisemaa ei Suomessa juuri ole. Kansallispuistot on perustettu säilyttämään maisemaa luonnon tilassa.

Merkittävä kulttuuri-historiallinen kohde

Merkittävä kulttuurihistoriallinen kohde voi olla valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaaksi luokiteltu. Kohde on inventoitu eli tutkittu ja sen tyypillisyyttä, ikää, harvinaisuutta, kerroksisuutta, kertovuutta ja omaleimaisuutta arvostetaan.

Muinaisjäännös

Muinaisjäännös on merkki ihmisen toiminnasta menneiden sukupolvien ajalta. Muinaisjäännökset kertovat ihmisen elämisestä, liikkumisesta, asumisesta, elinkeinon ja uskonnon harjoittamisesta ja ihmisten hautaamisesta.

Perinnemaisema

Perinnemaisema on perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaamaa maisemaa.

Rakennettu ympäristö

Rakennettua ympäristöä on kaikki rakentamalla syntynyt ympäristö: tiet, sähkölinjat, rakennukset, sillat, puistot jne. Rakennettu ympäristö käsittelee ihmisen rakentamat merkit ympäristössä eri aikakausilta.

3. VIRITTÄYTYMISTEHTÄVIÄ AISTEILLE

Näillä tehtävillä virittäydytään tutkimaan ympäristöä. Kulttuuriympäristöön voi tutustua käyttäen eri aisteja ja runsaasti mielikuvitusta. Näistä tehtävistä voi tehdä valikoiden niin monta kuin hyvältä tuntuu.

KOULURAKENNUS

1. Koulun kartta. Piirrä koulun pohjapiirros. Merkitse siihen luokat ja kaikki muut tilat. Mieti, mitkä erityispiirteet kuvaavat kouluasi parhaiten. Miten koulusi erottuu muista kouluista?
2. Koulun äänet. Millaisia ääniä kuulet koulusasi? Millaisia ääniä kuuluu käytävissä, luokissa tai salissa? Valitse yksi tila ja tee sitä kuvaava ääniruno. Äänirunossa voit käyttää esimerkiksi omaa ääntäsi, käsillä taputtamista, kynällä pulpettiin naputtamista tai ihan mitä vain. Älä käytä sanoja, vaan kokoa runo erilaisista äänistä. Nauhoittakaa eri tiloille omistettut runot ja soittakaa koko luokalle. Tunnistavatko muut mikä tila on kyseessä?

LÄHIYMPÄRISTÖ

3. Valokuvasuunnistus. Jakakaa luokka kahtia ja tehkää kaksi valokuvasuunnistusreittiä koulun pihamaalle. Kuvat otetaan tuttujen paikkojen yksityiskohdista, esimerkiksi kiven

kolo tai aidan kulma. Jokaiselle rastille laitetaan löydettäväksi esimerkiksi kirjain, jolloin reitin kaikista rasteista muodostuu sana. Rastilla voi olla myös esimerkiksi jumppaliike, jolloin reitin kaikista rasteista muodostuu jumppahetki. Suorittakaa toisen ryhmän tekemä reitti. Löydätkö rastit?

4. Jos olisit pihan puu, millainen olisit? Valitse koulun pihalta yksi asia. Se voi olla suuri puu, keinu, pyöräteline, ihan mikä vaan pihassa oleva fyysinen asia. Tee sille identiteetti. Keksi nimi ja kerro millainen se on luonteeltaan. Pohdi sen elämää koulun pihalla. Kirjoita kertomus koulupäivän kulusta sen näkökulmasta.
5. Matkamuisto ämpärissä. Mitä kaikkea koulumatkasi varrelta löytyy? Ota matkalle mukaan ämpäri tai vaikka pieni pussi. Kerää matkan varrelta muutama matkamuisto. Miettikää yhdessä ensin opettajan kanssa, millaisia esineitä saa kerätä. Lasinsiruja tai muita teräviä esineitä ei esimerkiksi ole sopivaa kerätä. Samoin puista tai pensaista ei saa taittaa oksia. Kootkaa luokassa matkamuistonäyttely ja pohtikaa, mitä kaikkea matkamuistot kertovat. Mistä esineistä tunnistaa metsäpolun tai kotipihan?

6. Suunnittele unelmiesi koulupiha. Voit suunnitella mielikuvituspihalle ihan mitä haluat. Suunnittele piha piirtäen paperille ja tee siitä pienoismalli.

MAISEMA

7. Ota digikuva tai piirrä sinulle mieluisin maisema koulun ympäristöstä. Esitelkää kuvat muille kertoen, miksi valitsitte juuri sen maiseman.
8. Koulukaveri maisemana. Piirrä luokkakaverisi maisemaksi. Millainen maisema luokkakaverisistä syntyy? Mieti, millainen luokkakaverisi on, ja mitkä maiseman elementit kuvaisivat häntä parhaiten. Mieti myös maiseman väreistä. Mitkä värit kuvaavat luokkakaveriasi parhaiten? Onko hän aamumaisema vai iltamaisema? Tee maisema piirtämällä ja maalaamalla. Esittele maalauksesi ja luokkakaverisi muulle luokalle. Kootkaa maisemista näyttely koululle.
9. Tunne maisemasi. Jos maisema olisi tunne, mikä tunne se olisi? Valitse tunne ja piirrä ja maalaa lähiympäristöstäsi maisema, joka parhaiten kuvaa tätä tunnetta. Pohdi myös värien käyttöä. Millaiset värit ovat ilo, suru tai onni? Saman harjoituksen voi tehdä koulun sisätiloista.

4. SAVUTUVASTA KESKUKSEKSI – YHTENÄISKOULU

Ensimmäiset jäljet ihmisen asutuksesta nykyisen Pohjois-Savon alueella ovat kivikaudelta. Kuopion seudulla tiedetään olleen riistan pyyntiin liittyvää tilapäistä asutusta n 3000 ekr. Esihistoriallisia kiinteitä muinaisjäännöksiä on löydetty Nilsin alueelta yli 60 kappaletta. Ne ovat muinaisia jälkiä ihmisen toiminnasta: tulisijojen jäänteitä, työkalujen tai astioiden palasia, asutuksen tai hautapaikkojen jäänteitä. Jälkiä löytyy usein vesistöjen läheisyydestä. Ihmiset asettuivat paikoille, joissa kalat tai riistat vaelsivat. Vesistöjen lahdet ja niemekkeet tarjosivat suojaisia paikkoja.

Ensimmäiset varsinaiset asuttamisen joukot saapuivat Pohjois-Savoon keskiajan alussa eli 1100–1300 luvuilla. Heidän tiedetään tulleen Etelä-Savosta ja Muinais-Karjalasta. Ensimmäisenä asutettiin Kuopion Kallaveden rannat. 1500-luvulla Pohjois-Savon uudisasukkaat alkoivat levittäytyä laajemmalle.

Yhtenäiskoulu
sijaitsee Nilsin
keskustassa.

Nilsinän pysyvän asutuksen syntyyn vaikutti Täysinän rauha vuodelta 1595, jonka yhteydessä vedettiin rajaviiva nykyisen Nilsinän keskustan itäpuolelle. Rauha rauhoitti raja-aluetta niin, että vakinaista asutusta alkoi syntyä. Vakinaisen asutuksen yhteydessä elinkeinot muuttuivat. Ihmiset alkoivat kasketa havumetsiä ja viljellä maata. Kaskimaiden viereen rakennettiin hirsisiä savutuvia. Puu on ollut suomalaisten tärkein rakennusmateriaali jo esihistoriallisella ajalla.

Asutus muotoutui maastonmuotojen mukaan. Asumuksia syntyi kulkureittien varsille eli vesireiteille ja harjanteille. Kirkot rakennettiin kylien keskuksiksi. Vähitellen kirkkojen ympärille alkoi muodostua kylänraitti, jonka varrelle asettui kauppiaita, perustettiin koulu ja rakennettiin muita julkisia rakennuksia. Nilsinään on rakennettu ensimmäinen kirkko 1700-luvun puolivälissä. Se oli hyvin pieni puinen rakennus. Muutama vuosi ennen vuosisadan vaihtumista

valmistui uusi isompi kappelikirkko. Kivikirkko kylälle saatiin vuonna 1905. Nilsinän kirkonkylällä aloitti koulu 1876 ja apteekki vuonna 1869.

Savutuvisissa asuminen oli tyypillistä Pohjois-Savossa aina 1900-luvun alkuun asti. Maalaistalot olivat eteistuvasta kehittyneitä paritupia. Talot asettuivat mutkittelevien katujen varsille maanmuotojen mukaan. Kun asutuskeskukset suurenivat, niitä alettiin kaavoittaa. Puu säilyi tavallisen kyläläisen asumuksen rakennusaineena, savupirtit muuttuivat vähitellen uloslämpiviä taloiksi. Talot olivat edelleen pieniä ja matalia, mutta niihin ilmestyi piippu ja ikkunat. Tiili ja kivi alkoivat yleistyä rakennusmateriaalina julkisissa rakennuksissa. Savon radan rakentaminen toi asemarakennusten myötä koristeellisia yksityiskohtia myös kyliin. Puusepät innostuivat puuleikkauksista, sorvauksista ja poratuista koristekuvioista, joita saatettiin tehdä esimerkiksi ikkunanpieliin.

Teollisen toiminnan myötä syntyi teollisuusaluetta tyypillisine rakennuksineen. Julkisissa rakennuksissa tuli myös pienemmille paikkakunnille suuren maailman tuulia. 1800- ja 1900-luvun vaihteen eurooppalaiset rakennustyyli näkyivät esimerkiksi kirkkojen, sairaaloiden tai kauppojen arkkitehtuurissa. Sotien jälkeisenä aikana tyypilliseksi asuinrakennukseksi muodostui rintamamiestalo. 1900-luvun jälkipuoliskolla rakennettiin paljon uutta. Samalla vanhaa rakennuskantaa kylänraittien varrelta purettiin ja viimeistään silloin vanhat hirsirakennukset hävisivät uusien kivi- ja betonirakennusten tieltä.

Alakoulu syystalvella 2013.

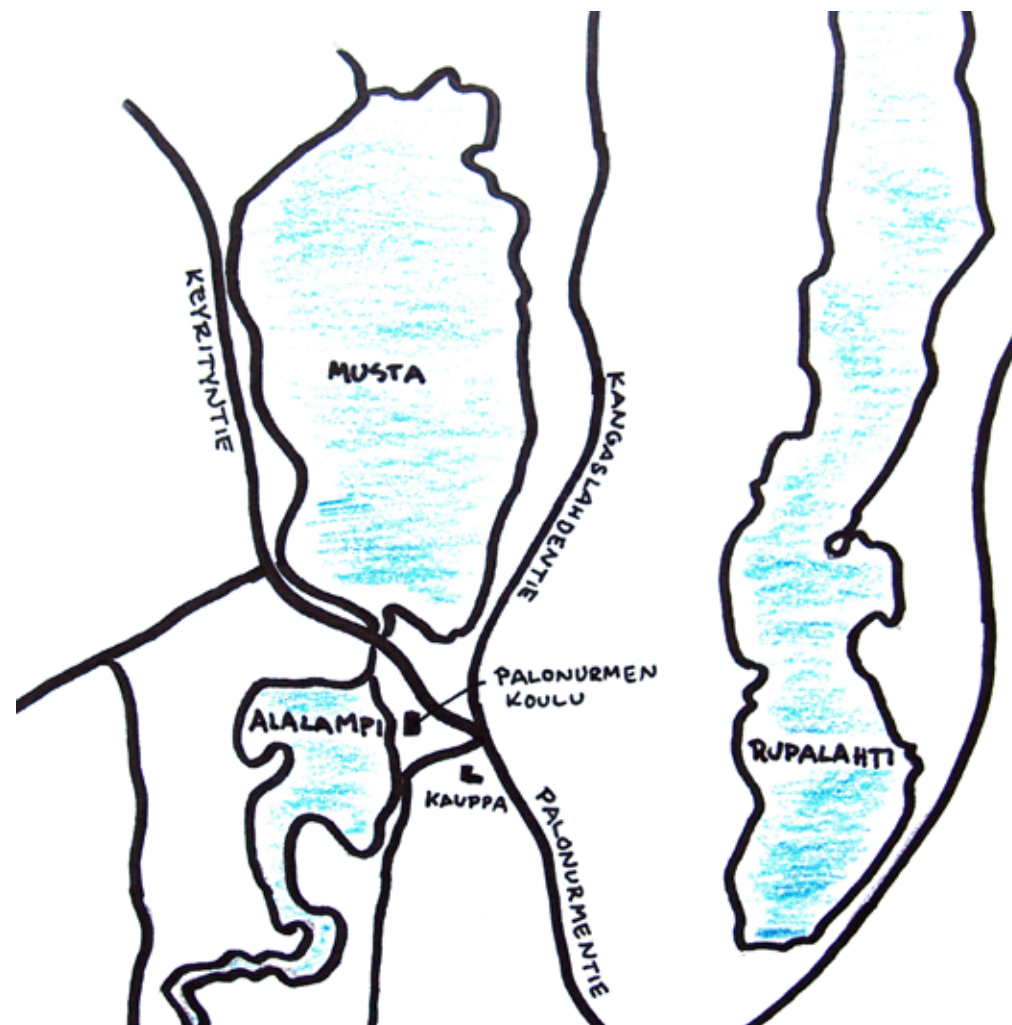
Tehtäviä

1. Tutki Yhtenäiskoulua rakennuksena. Mistä asioista voi päätellä sen iän? Mitä materiaaleja koulun rakentamiseen on käytetty? Lue Nilsiä koululaitoksen 120-vuotishistoriikka 1876–1996 –kirjasta kirkonkylän koulun alkuvaiheita. Tehkää ryhmittäin näyttely Yhtenäiskoulu ennen ja nyt, jossa esittelette koulun historian vaiheita kuvin ja tekstein.
2. Valitse kiinnostava julkisivu lähiympäristön rakennuksista ja tee se esimerkiksi pahvista. Leikkaa ikkunat ja ovet avautuviksi. Yritä saada mittasuhteet pysymään oikeina. Mieti millä tavoin voit kuvata tiiliseinää tai peltikattoa. Muista kaikki yksityiskohdat. Tee paperinukkeja rakennuksen käyttäjistä. Mieti millainen henkilö on kyseessä: ikä, sukupuoli, ulkonäkö.
3. Onko keskustassa julkista rakennusta, jossa et ole koskaan käynyt? Etsikää julkinen rakennus, jossa haluaisitte vierailla. Varatkaa luokalle vierailuaika ja käykää katsomassa rakennusta yhdessä
4. Tutki Nilsiä muinaisjäänneksiä. Valitse yksi, joka on sinusta kiinnostava tai vaikka lähellä omaa kotipaikkaasi. Mistä ihmisen toiminnasta se kertoo? Mitä tietoja siitä on löydettävissä? Tee siitä esittely muulle luokalle.
5. Nilsiä sijoittuvat muinaisjäännekohteet löytyvät Pohjois-Savon muistin nettisivuilta: http://www.pohjois-savonmuisti.fi/historia/esihistoria/muinaisjaannokset_pohjois_savossa/kohteet_kunnittain/kuopio_nilsia/
6. Lisää tietoa muinaismuistoista löytyy Museoviraston nettisivuilta: http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen_perinto/mika_on_muinaisjaannos
7. Tutki kirjoista, millainen on ollut entisajan asuinrakennus. (Savolainen pihapiiri 1800-l. Savon historia III s. 704 tai Savo ja sen kansa s. 333–335) Tee pienoismalli entisajan savutuvasta.
8. Mistä tunnistat julkisen rakennuksen? Valitse julkinen rakennus joko koulun läheisyydestä tai kotisi läheisyydestä ja suunnittele talolle passi, josta näkyy sen tuntomerkit. Merkitse passiin rakennusvuosi, nimi, tärkeimmät tuntomerkit ja liitä myös kuva.
9. Tehkää valokuva-albumi koulun ympäristöstä pareittain. Jokainen pari saa yhden kohteen (rakennus, tie, silta, risteys, suuri puu jne.) ja käy kuvaamassa sen haluamastaan kuvakulmasta. Kootkaa valokuva-albumi, johon kirjoitatte myös kuvatekstit.
10. Pohdi koulun ympäristön liikennettä. Tee kartta koulutiestäsi, ja merkitse siihen kulutapasi kotiovelta koulun ovelle asti. Mieti myös koulumatkasi turvallisuutta. Merkitse vaaran paikat karttaan. Vertaile luokkatovereiden kesken koulumatkoja. Onko kaikilla samat vaaran paikat kartalla?
11. Tutki karttaa (esim. <http://www.infokartta.fi/nilsia/>) Nilsiä alueesta. Poimi kartasta nimityksiä, joista voi päätellä paikan luonteesta jotain. Onkohan Koivuniemessä paljon koivuja? Lue Nilsiä nimen syntyhistoriasta (Savon historia III s. 704 tai Savo ja sen kansa s. 333–335), ja tee kuvitteellinen tarina valitsemastasi nilsiäläisen paikan nimityksen historiasta. Mitä Kenkä (saari) tai Pahalampi ovat saaneet nimensä?
12. Etsi kansallisarkiston digitaaliarkistosta Maanmittaushallituksen historiallisesta kartta-arkistosta Nilsiä keskustan kartta (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=8923523>) ja tutki löydätkö samoja paikannimiä sieltä. Maanmittaushallituksen pitäjäkartoista muodostuu pääosin vuosina 1840–65 valmistuneista käsin piirretyistä kartoista.

5. ELINKEINOT ENNEN VANHAAN – PALONURMI

Palonurmen keskuspaikka muuttui Syvärinlahdesta Keyrityn tienhaaraan 1900-luvun alkukymmenillä. Koulu oli siinä jo entuudestaan. Palonurmella aloitettiin pientenlastenkoulu jo 1895. Alkuun koulu toimi erään kyläläisen kotona, mutta jo vuonna 1900 koululla oli oma rakennus. Koulun lisäksi risteykseen rakennettiin osuuskassan toimipaikka, yksityiskauppa ja kunnan terveystalo.

Palonurmi on ollut aikoinaan tärkeä risteyskoha. Vesistöt ovat olleet keino liikkua paikasta toiseen vielä silloin kun autoteitä ei ollut. Vesitiet olivat pitkään parhaita kulkuväyliä. Vesistöjen rannoilla sijaitsevat laajimmat savikot ja viljelykelpoiset maat, ja vanhin asutus on järvien rannoille.

Palonurmen koulu sijaitsee
vesistöjen äärellä.

Palonurmella toimi aikanaan kieväri, jossa matkustajat saattoivat yöpyä. Lähellä Palonurmen koulua sijaitsevan Korkeakosken rannalla oli aikoinaan mylly, jossa kyläläiset jauhoivat viljansa jauhoiksi. Mylly oli myös kyläläisten tapaamispaikka, jossa vaihdettiin kuulumiset. Kosketta voimansa ottanut mylly lopetti toimintansa 1972. Palonurmen kylän alueella, samoin kuin ympäröivien kylien alueella maanviljelys on ollut tärkeä elinkeino. Maa pidettiin ravinteikkaina kaskeamisen avulla. Kaskimaassa kasvatettiin ruista, ohraa ja nauriita. Maata tarvittiin myös

heinänviljelyyn, koska maatilan eläimet tarvitsivat rehuviljaa. Pölläkän, Soppilammen ja Poskilammen lampia kuivattiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, jotta saatiin lisää maata heinäviljelyyn. Siten pystyttiin ottamaan lisää karjaa ja tilat vaurastuivat.

Palonurmella on toiminut oma osuuskassa 1904–67, ja osuuskauppa 1915–23. Tavarat kauppaan tuotiin talvella hevosella ja kesällä laivalla. 1930-luvulla rahti tuotiin pääasiassa autolla. Palonurmelle perustettiin postipysäkki 1907.

Vuodesta 1923 posti toimi Palonurmen koululla. Opettaja jakoi koulupäivän päätteeksi oppilaille postin kotiin vietäväksi. Kun koulu paloi 1933, posti siirtyi postinpitäjän kotiin. Postia kulki aikanaan paljon, varsinkin jouluaikaan posti oli myös sunnuntaisin auki.

Niin kuin kylillä yleensä, myös Palonurmen kylällä toimi menneinä aikoina paljon käsityöläisiä. He työskentelivät kotonaan, pajoissa tai kävivät taloissa tekemässä erilaisia tarve-esineitä, rakentamassa, korjaamassa ja hoitamassa ihmisiä ja eläimiä. Käsityöläisammattilaiset tekivät arjessa tarvittavat työkalut ja esineet. Palonurmella tiedetään toimineen ainakin seuraavia käsityöläisiä: suutari, räätäli, ompelija, kutoja, puuseppä, veneiden tekijä, rukin sorvaaja, seppä, pyssyseppä, nahkuri, hieroja, eläinten parantaja sekä monenlaisia rakennusmiehiä.

Monet puuhat tuli tehdä valoisan aikaan, koska sähköä ei ollut. Sähkö tuli Palonurmen kylälle Savon Voiman toimittamana 1950-luvun alussa. Sitä ennen oli pieni sähkölaitos Korkeakoskessa, josta saatiin sähköä esimerkiksi koulun valaistukseen.

Palonurmen koulu syksyllä 2013.

Tehtäviä

1. Lukekaa Palonurmen koulun vaiheita *Palonurmen, Keyrityn ja Syvärilän kyläkirja* – teoksesta sivuilta 205–216. Tehkää ryhmätyönä esitys koulun historiasta. Ryhmätöiden aiheita voivat olla esimerkiksi:

Koulun perustaminen
Koulun tulipalot
Muistoja koulun alkua ajoista

Esittäkää työnne muulle luokalle.

2. Tutkikaa Keyrityntien risteyksessä olevaa infotaulua. Mitkä kaikki taululla mainitut asiat ovat vielä olemassa? Suunnitelkaa kylälle uusi taulu.

1. Mihin kaikkialle pääsisit omalta koulultasi vesireittejä myöten? Tee karttaan reittisuunnitelma ja merkitse ylös myös muita kulkutavat (jalan, hevosella). Nykyisiä kulkuneuvoja ei voi käyttää.
2. Miten pellot on raivattu ennen ja nyt? Ota selvää miten kaskeaminen tehtiin. Lue Eino Laitisen kirjoitus kirjassa *Palonurmen, Keyrityn ja Syvärilän kyläkirja* (s.43–44) ja kaskeamisesta *Savo ja sen kansa* -teoksessa (s. 381–385) Tee lista siitä mitä kaikkia tarvikkeita kaskeamiseen käytettiin? Millainen lista tulisi nykyisen maanviljelijän tarvikkeista?
3. Millaisia eri eläimiä oli ennen vanhaan maatiiloilla? Tee sarjakuva maatilan eläimistä.

4. Kyläläisen työpäivä. Valitse joku seuraavista ammanteista: suutari, räätäli, ompelija, kutoja, puuseppä, veneidentekijä, seppä, rakennusmies, nahkuri, hieroja tai kuppari. Pohdi millainen työpäiväsi olisi ollut 1900-luvun alussa. Kirjoita tarina päivän kulusta.
5. Tutki vanhoja mittoja. Selvitä mitä mitattiin seuraavilla: kippuna, lästi, toltti, kappi, virta, kyynä?
6. Tee miljöomuotokuva valitsemastasi kyläläisen ammatista. Mieti millaiset työvaatteet on rakennusmiehellä, kutojalla tai kupparilla. Piirrä työläinen työhuoneeseensa. Mitä kaikkea näkyy puusepän, suutarin tai hierojan työhuoneessa?

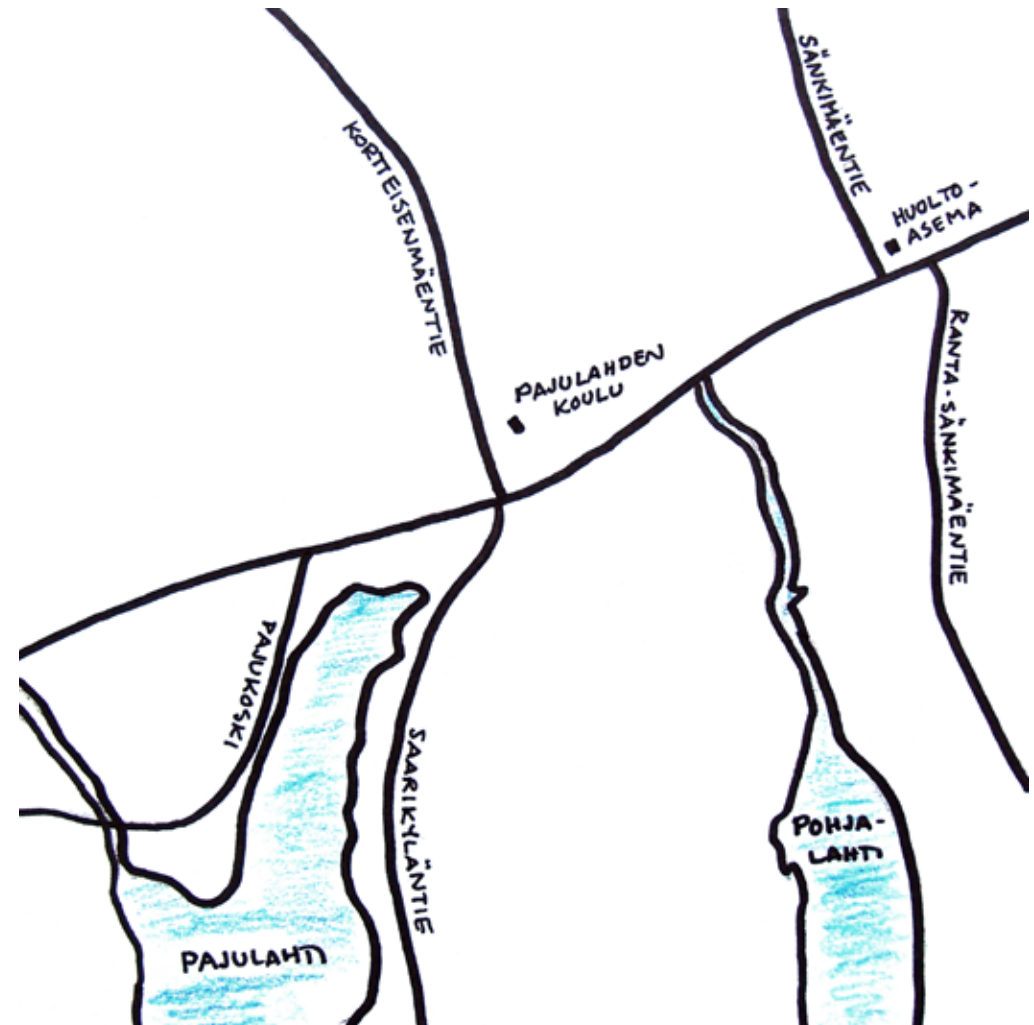
Sisäkuva vehnämyllystä vuodelta 1952.
Kuva: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

6. YMPÄRISTÖ JA IDENTITEETTI – PAJULAHTI

Pajulahden maalaismaisema on syntynyt paikallisten luonnonolosuhteiden mukaan. Maaperä, vesistöt ja ilmasto ovat määränneet asutuksen ja viljelyalueiden sijoittumisen. Maiseman ominaispiirteet syntyvät metsän, peltojen, rakennusten ja vesistöjen sijoittumisesta suhteessa toisiinsa. Kulttuurimaisema syntyy pitkän ajan kuluessa, ja sen ominaispiirteiden säilyminen vaatii hoitoa sekä ymmärrystä alueen historiasta.

Pienessä kyläyhteisössä jo yksittäisistä puista saattaa tulla tärkeitä alueen identiteetin rakentumisen suhteen. Pajulahden kylän keskuksessa, jonka muodostavat kylän ranta, koulu ja huoltoasema, alueen identiteettitekijöitä ovat esimerkiksi maisemamänty ja auringonkukkapelto huoltoaseman risteyksen kohdalla. Oman kylän maisemat ovat alueen asukkaille yhteisiä ja siten ne osaltaan luovat yhteisöllisyyttä. Samalla tavalla kuin ihminen on oman sukunsa jäsen, ihminen on myös oman kylämaisemansa jäsen.

Pajulahden koulu sijaitsee lähellä Kinahmia ja Sänkimäkeä.

Ympäröivän maiseman hoitaminen on tärkeää. Ympäristö vaikuttaa ihmisiin monin tavoin. Ympäristöä havainnoidaan, jäsennetään ja arvotetaan ihan huomaamatta. Koulumatkan varrelle ilmestynyt uusi rakennus tai kyltti huomataan, ja siitä syntyy heti ajatuksia. Oman kylän ympäristö ja maisemat muovaavat ihmisen käsitystä ympäröivästä maailmasta. Tuttuihin paikkoihin liitetään muistoja. Myönteisten muistojen kautta ihminen juurtuu ympäristöönsä. Sitä kautta syntyy kotiseuturakkaus. Muutokset tutussa ja turvallisessa ympäristössä voivat aiheuttaa suuria tunteita ja vastustusta. Alueen asukkailla voi olla myös keskenään erilaisia käsityksiä siitä, mikä omassa ympäristössä on tärkeää.

Ympäristökokemukset syntyvät rakentamalla edellisten kokemusten päälle. Lapsuudenmaisemalla on aivan erityinen asemansa ihmisen ympäristökokemuksessa. Kaikki myöhemmät kokemukset ympäristöstä vertautuvat siihen. Eri puolilla Suomea maisema ja maasto ovat erilaisia. Lapsuudenmaisemat ja muut elämän varrella rakkaiksi tulleet maisemat ovat siten yksilöllisiä. Ihmiselle kehittyy paikkaidentiteetti, joka syntyy muistojen ja paikoille annettujen merkitysten varaan. Myönteiset kokemukset paikasta juurruttavat ihmisen juuri siihen paikkaan. Samalla syntyy kiinnostus pitää huolta ympäristöstä ja kehittää sitä.

Pajulahden naapurikylissä sijaitsee Sänkimäen ja Kinahmin selänteet. Ne ovat osa maisemaa, joka on määritelty valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Kylät edustavat Nilsin tyypillistä mäliasutusta. Valtakunnallisella tasolla on määritelty myös Suomen kansallismaisemat, joiden on ajateltu kuvastavan kansallista identiteettiä ja suomalaisen maiseman erityispiirteitä. Maailmanperintösopimus on solmittu taas koko ihmiskunnan kulttuuri- ja luonnonperinnön säilyttämiseksi. Myös Suomessa on kohteita maailmanperintölistalla.

Pajulahden koulu syksyllä 2013

Tehtäviä

1. Keskustelkaa luokassa siitä, mikä on oppilaiden mieluisin paikka Pajulahdessa. Miksi se on mieluisin? Onko se koulun pihassa, koulussa vai jossain muualla? Mitkä ovat sellaisia paikkoja Pajulahdessa, jotka ehkä tulevat muuttumaan ja miksi? Onko joku paikka sellainen, että se tulisi ehdottomasti säilyttää muuttumattomana? Miksi? Sijoittakaa mielipaikat/säilytettävät paikat kartalle ja vertailkaa näkemyksiä.
2. Pajulahdella toimii aktiivinen kyläyhdistys, joka kehittää kylän ympäristöä koko ajan. Pyytäkää henkilö kyläyhdistyksestä kertomaan, mitä tulevaisuuden suunnitelmia kyläyhdistyksellä on kouluun liittyen. Esitelmää kyläyhdistyksen edustajalle kartta mielipaikoistanne Pajulahdella. Miettikää yhdistyksen henkilön kanssa yhdessä, miten koululaiset voisivat olla mukana kylää koskevilla hankkeilla. Voisiko järjestää yhteiset talkoot koulun ympäristöön liittyen?

1. Piirrä maisema paikasta, jossa sinun on hyvä olla. Se voi olla esimerkiksi kotipiha, kesämökiltä tai koulumatkan varrelta. Tee maisemalle pahvikehykset ja ripusta se sopivalle paikalle kotona.
2. Pohtikaa yhdessä arvon käsitettä. Mitä arvolla tarkoitetaan? Mikä tekee jostain paikasta, rakennuksesta tai maisemasta arvokkaan? Ja kenelle se on arvokas? Valitkaa ryhmässä lähiympäristöstä kaikille tuttu kohde. Miettikää ryhmässä, mikä kohteessa on hyvää ja mitä muutoksia haluaisitte kyseiseen kohteeseen tehdä. Esitelmää kohteet muulle luokalle.
3. Mikä on sinulle tärkeä rakennus tai paikka? Miksi? Kirjoita runo sinulle tärkeästä paikasta. Tee gallup ja kysele sukulaisilta, ystäviltä ja naapureilta heille tärkeitä paikkoja tai rakennuksia. Kysy myös perustelu.

4. Kirjoita yleisönosaston kirjoitus lehteen sinulle tärkeästä rakennuksesta. Rakennus uhataan purkaa ja sinun tulee perustella, miksi se pitäisi säästää.
5. Tehkää lähialueen tärkeistä kohteista julkaistavaksi oma suojelulistanne. Valokuvatkaa ja nimetkää kohteet, ja kirjoittakaa niiden suojeluperuste.
6. Tee kartta oman kotisi pihasta, ja kuvaa siinä ominaispiirteitä erilaisin merkein ja selityksin: arvokas puu tai puurivi, merkittävä näkymä, tärkeä pihanosa, tärkeä liikunta- tai leikkipaikka, maiseman maamerkki.
7. Suunnittele postikortti omasta kotikylästäsi, Nilsiästä, Palonurmesta tai Pajulahdesta. Mitkä maisemat valitsisit kortin kuvitukseksi? Olisiko kortissa piirrettyjä kuvia vai valokuvia? Mieti myös vuodenaikaa. Vaikka postikorteista voisi niin päätellä, aina ei ole kesä. Mieti korttiin tekstiksi kylää kuvaava iskulause. Tehkää postikortinäyttely kortteistanne.

Huoltoaseman risteyksen ympäristöä.

7. KESKUSTAN MAAMERKIT JA TÄRKEÄT PAIKAT

Nilsin kunta perustettiin vuonna 1869. Nilsistä oli suunniteltu Savon ja Karjalan läänin keskusta jo 1700-luvulla. Ruotsin kuningas Kustaa III valitsi kuitenkin Kuopion läänin keskuksesi vuonna 1775. Nilsin keskusta on syntynyt Nilsintien varrelle kahden vesistön, Syvärin ja Iso-Kankaisen väliin.

Nilsin kirkko

Nilsin kirkko valmistui 1905 ja sen on piirtänyt arkkitehti Josef Stenbäck. Se on Nilsin kolmas kirkko. Kirkko on arkkitehtuuriltaan uusgotiikkaa. Sen arkkitehtuuriin kuuluu keskiakselille sijoitettu päätytorni ja suippokaari-ikkunat. Julkisivuna on uusgotiikan suosiman punatiilen sijasta kansallisromantiikan aikana suosittu paikallinen kivimateriaali, Tahkovuoresta louhittu kvartsiitti. Luonnonkivien muuramista oli käytetty esimerkiksi kiviavetoissa, mutta kirkkoihin sovellettuna se oli uutta tekniikkaa. Uutena asiana oli se, että säännöttömiä lohkaraita ja saumojia ei kirkkoihin tehty, vaikka seinien ulkopinta saatettiin jättää muokkaamatta. Urut kirkkoon hankittiin vuonna 1908.

Entinen postitalo

Rakennushallituksen tyyppipiirustusten mukaan rakennettu vuonna 1930 valmistunut postitalo on yksi keskustan vanhimmista rakennuksista.

Hautausmaa ja tapuli

Nilsin ensimmäisen kirkon aikana rakennettu kellotapuli sijaitsee vanhan hautausmaan ja pääkadun rajalla. Nilsin ensimmäinen kirkko rakennettiin vuonna 1796. Tapuli valmistui vuonna 1843.

Ortodoksinen kirkko

Ortodoksisen kirkon suunnitteli Toivo Paatela ja se valmistui vuonna 1954.

Pikku pappila

Rakennettiin vuonna 1840 kirkkoherran virka-asunnoksi. Kirkkoherran pappilan valmistut-

tua toimi kappalaisen asuntona. Nykyään Pikku pappilan tiloissa toimii lasten päiväkerho.

Kirkkoherran pappila, nykyinen kirkkoherran virasto

Pappila rakennettiin vuonna 1860 kirkkoherran virka-asunnoksi. Vuonna 1959 pappilan rakennusta laajennettiin, jotta saatiin tiloja kirkkoherranvirastolle. Se toimi pappilana vuoteen 1991 asti.

Seurakuntatalo

Seurakuntatalo sijaitsee kirkon läheisyydessä Nilsiäen keskustassa.

Manttaalikunnantalo eli Manttu

Manttaali oli 1600-luvulla verotuksessa käytetty mitta, jonka mukaan määräytyi kunkin talon veronmaksukyky. Manttaalin avulla muodostettiin ruoduiksi kutsuttuja taloryhmiä vastamaan yhteisön asioista. Manttaalikunnat olivat siis maanomistajien yhteisö. Manttaalikunnalla oli paljon vaikutusvaltaa maaseudun yhteisössä.

Paavo Ruotsalaisen muistomerkki

Paavo Ruotsalainen (1777–1852) tunnetaan körttiläisen herätysliikkeen eli herännäisyyden johtajana. Paavo Ruotsalaisen muistomerkki sijaitsee kirkonmäellä. Muistomerkki on nimeltään Armo ja se on kuvanveistäjä Reino Puustisen tekemä.

Simolan kotiseutukeskus

Nilsin museota ylläpitää Nilsin perinne- ja kulttuuriyhdistys. Se on paikallismuseo, joka tallentaa, tutkii ja asettaa näytteille Nilsin liittyvää kulttuuriperintöä. Museo avautui yleisölle Simolan tilalla ensin aittamuseona vuonna 1977 ja siirtyi myöhemmin tilan päärakennukseen, joka toimii samalla Kotiseutukeskuksena. Kotiseutukeskuksen päärakennuksessa ja aitassa esillä olevan museon perusnäyttelyn ohella museo kokoaa ja ylläpitää myös teemaltaan vaihtuvia näyttelyitä.

Suurina nälkävuosina 1866–1868 kuolleiden muistomerkki

Nälkävuosina Nilsissä menehtyi 1253 ihmistä.

Kansalaissodan valkoisten muistomerkki

Muistomerkki paljastettiin vuonna 1921. Se on Granit Oy:n valmistama. Muistomerkkiin on kaiverrettu kansalaissodassa kuolleiden nimiä.

Sotaan lähtijöiden muistomerkki

Muistomerkki on Matti Hurskaisen tekemä, ja se on asetettu paikalleen 1990-luvulla.

Sodissa 1939–1945 kaatuneiden muistomerkki

Muistomerkki paljastettiin vuonna 1953. Sen on tehnyt Pentti Valkama. Nilsiä sankarihautoihin on haudattu 254 vuosina 1939–45 kuollutta ihmistä.

Tapuli

Kellotapuli on rakennettu vuonna 1843. Tapuli sijaitsee vanhalla hautausmaalla, ja sen läheisyydessä sijaitsi aikoinaan myös Nilsiä kirkko. Kirkko purettiin 1910-luvulla ja sen entisellä paikalla on nykyään muistokivi. Tapulin kellot ovat nykyisin Nilsiä kirkossa.

Tehtäviä

1. Mieti, mistä kaikista elementeistä Nilsin keskustasta syntyy? Mitkä kuuluvat ehdottomasti keskustaan: tärkeimmät kadut, tori, puistot, tärkeimmät rakennukset. Vertaa Nilsin suurempiin tai pienempiin keskuksiin. Mitkä ovat Nilsin keskustan erityispiirteet? Tee tärkeimmistä asioista lista.
2. Tutki keskustan rakennuksia niiden rakentamismateriaalin mukaan. Tee taulukko siitä kuinka paljon löydät tiilirakennuksia, kivirakennuksia tai puurakennuksia. Mitä kaikkea muuta materiaalia käytetään rakennusten julkisivuissa?
3. Piirrä keskustan kartta ja merkkää sinulle tärkeät reitit ja rakennukset siihen. Vertailkaa karttoja luokassa. Mitä kaikkea ne kertovat piirtäjästä?
4. Ota selvää, mitä oli vaivaishoito. Lue esimerkiksi teosta *Savon historia IV* (s. 347–351). Lue muutama tarina kerjäävistä kyläläisistä teoksesta *Nilsistä nilsittyä* (s. 178–179). Nilsin säkin on ollut aikoinaan vaivaistalo. Talon kivijalka on vielä näkyvissä Tahkovuoren läheisyydessä Ruokosalmen rannassa. Piirrä lukemiesi tekstien ja raunioiden perusteella kuva vaivaistalosta.
5. Ota selvää, mikä on karsikko. (esimerkiksi teoksesta *Savo ja sen kansa* s. 167–170). Nilsin seudulla tiedetään olevan useita karsikkopuita. Kysele sukulaisilta tai naapureilta, tietävätkö he yhtään karsikkopuuta. Käy tutkimassa löytämäsi karsikkoa, ja kirjoita muistiin siinä esiintyvät vuosiluvut. Tutkikaa yhdessä luokan kanssa kuinka vanhoja karsikoita alueelta löytyy. Sijoittakaa ne myös kartalle.
6. Tutki onko keskustassa rakennuksia, joissa ei ole mitään toimintaa? Mitä haluaisit tyhjiin olevissa rakennuksissa olevan? Käytä vapaasti mielikuvitustasi. Mieti keiden kanssa menisit uuteen tilaan viettämään aikaa ja mitä kaikkea siellä voisi tehdä.
7. Kirjoita teksti Nilsin esittelevään matkaoppaaseen. Teksti tulee olla kävelyreitille suunniteltu. Merkitse kävelyreitti Nilsin karttaan ja kirjoita teksti reitillä kulkevalle turistille. Voitte jakaa keskustan alueen myös osiin ja tehdä tehtävän ryhmätyönä.
8. Suunnittele taideteos Nilsin keskustaan. Olisiko se muistomerkki jollekin asialle vai kuvaako se jotain Nilsin ominaispiirrettä? Mieti myös sijoituspaikka ja koko.
9. Suunnitelkaa ryhmätyönä taidekävely Nilsin keskustassa. Valitse keskustan alueelta julkiset taideteokset tai arkkitehtuurikohteet, jotka esittelette muulle luokalle. Kierroksen kohteiksi voitte valita vaikka jonkun hautausmaan muistomerkeistä, Nilsin kirkon alttaritaulun, Paavo Ruotsalaisen muistomerkin tai Seurakuntatalon. Selvitä kohteen perustiedot (kuka tehnyt, koska ja mitä tarkoitusta varten), mutta keskittykää esittelyssänne siihen, millaisina itse koette kohteet: kuvailkaa kohteet omin sanoin, kertokaa millainen tunnelma niistä välittyy ja mistä asioista itse pidätte niissä ja miksi.

VESISTÖT

Nilsiläläisen maiseman ominaispiirteitä ovat monet mäet ja järvet. Maisemat ovat vaihtelevia: metsää, peltoa, mäkiä, vanhoja kaskimaita, avaria selkiä, koskia, puroja. Pinnanmuodot ovat muotoutuneet miljoonien vuosien kuluessa. Nilsin kohdalla on aikoinaan ollut vuorijono, jonka jää on kuluttanut matalammaksi. Jää ei pysynyt kvartsiittivaaroihin, kuten Pisaan, Tahkoon ja Kinahmiin ja siksi ne kohoavat vielä korkeina Nilsin maisemassa.

Pisa

Pisa on ikivanha näköalapaikka ja retkeilykohde. Pisan alueella sijaitsee 1,5 hehtaarin suuruinen luonnonsuojelualue. Pisalla on Täyssinän rauhajan rajamerkki vuodelta 1595, jolloin Ruotsi-Suomen ja Venäjän välillä käyty 25 vuotinen sota päättyi. Kallioon on hakattuna Ruotsin kruunut ja vuosiluku 1595. Venäläinen komissio hakkasi viereen ortodoksiristin ja nuolen siihen suuntaan, johon raja jatkuu. Pisalla sijaitsee myös Pirunkellari. Se on luola, joka on muotoutunut vuosisatojen kuluessa ihmisten hakatessa vuorikristallia korukiviksi. Pisaan ja pirun kellariin liittyy paljon uskomuksia ja tarinoita. Pisa on ollut pyhä paikka. Se mainitaan myös Kalevalassa. Monet taiteilijat ovat tehneet retkiä Pisan maisemiin, ja se on toiminut innoituksen lähteenä tauluille ja runoille.

Merkki kertoo, että Pisa on luonnonsuojelualue, jolla halutaan turvata luonnon monimuotoisuus.

Kinahmi

Kinahmi on metsäinen selänne, joka Pisan tavoin erottuu selvästi korkeana ympäröivästä maisemasta. Selänteellä korkeuserot vaihtelevat. Korkeimpien kohtien välissä on pieniä järviä, lampia ja soita, joista osa on raivattu pelloiksi. Kinahmin rinteet ovat kuusivaltaisia. Lisäksi Kinahmilla on sekametsää ja lähteiden ja purojen läheisyydessä lehtomaista kasvillisuutta. Myös Kinahmi on innoittanut taiteilijoita. Lapinlahtelaiset Haloset kävivät Kinahmilla maalaamassa tauluja.

Kyltti kallioon hakattujen rajamerkkien vieressä kehoittaa kunnioittamaan muistomerkkiä.

Tahko

Tahkomäki on todennäköisesti saanut nimensä siitä, että sen kvartsirinteiltä on hakattu kiveä myllynkiviin ja tahkoihin. Tahko on tullut tunnetuksi laskettelukeskuksena. Keskus avattiin vuonna 1968 ja samalla otettiin käyttöön nimi Tahkovuori. Nykyään Tahkon alue on ympäri- vuotinen lomakeskus. Sen rinteillä voi retkeillä, golfata, hiihtää, lasketella, kalastaa tai mökkeillä. Tahkon alueella on myös Huutavanholman luonnonsuojelualue. Huutavanholmassa kulkee puro ja maisemat ovat rotkolaaksoisia.

Syväri

Syväri on Nilsin pääjärvi. Se kuuluu Vuoksen vesistöön ja Nilsin reittiin. Se yhdistyy etelässä Lastukosken kanavan kautta Vuotjärveen. Syväri on suuri järvi, jossa on paljon saaria. Järvi on pituussuunnassa noin 30 kilometriä pitkä ja leveimmillään noin 10 kilometriä.

Vuotjärvi

Vuotjärvi on Nilsin toiseksi suurin järvi. Se kuuluu myös Nilsin reittiin.

Aholansaari

Aholansaari sijaitsee Syvärissä. Saari tunnetaan erityisesti herännäisjohtaja Paavo Ruotsalaisen asuinpaikkana. Ruotsalainen asui saarella kahteen otteeseen. Nykyisin saarella on leiri- ja kurssikeskus. Paavon pirtti on saaren arvokkain rakennus, ja se on Museoviraston suojelama. Nykyään rakennuksessa toimii Paavo Ruotsalaisen museo. Saarella on myös muita rakennuksia Ruotsalaisen ajoilta.

Ilmakuva Tahkon alueesta. Kuva: Tahkon markkinointi

Tehtäviä

1. Tehkää retki Pisalle. Tutkikaa yhdessä Pisan alueen karttaa ennen retkeä ja tehkää retkisuunnitelma. Tutkikaa Pisan luontopolun pituutta ja miettikää kuinka kauan aikaa kuluu sen kulkemiseen. Muistakaa varata aikaa luonnon tutkimiseen ja eväiden syömiseen. Selvittäkää etukäteen Täyssinän rauhan rajamerkin historia esimerkiksi teoksesta ja etsikää kalliomerkinnot paikan päältä.
2. Selvittäkää ryhmätyönä mitä tarkoittaa luonnonsuojelualue. Ryhmien tehtävät voivat olla esimerkiksi:
 - Mitä luonnonsuojelualueella saa tehdä? Mitä ei saa tehdä?
 - Miksi luonnonsuojelualueita on olemassa?
 - Millaisia metsiä Pisan luonnonsuojelualueella on?
 - Mitä eläimiä Pisan luonnonsuojelualueella elää?

Voitte katsoa yhdessä Jouni Ohtamaan tekemän filmin: Pitkät on puut Pisalla (löytyy youtubesta: http://www.youtube.com/watch?v=pg_1RMkte2Q) ja tehdä samalla muistiinpanoja.

3. Oletko kuullut sanonnan Syvärissä on yhtä monta saarta kuin kesässä öitä? Mitkä kaikki Syvärin saaret ovat sinulle tuttuja? Kuinka monessa olet itse käynyt?

4. Lukekaa Nilsistä nilsittyä -kirjasta Syvärin vesiliikenteestä alkaen sivulta 205. Sivulla 208 luetellaan kaikki vanhan laiturinpaikat. Tutkikaa kartasta löytyy paikat vielä.
5. Tutki Nilsistä nilsittyä -kirjasta minkä nimiä olivat vesiliikennettä Syvärillä hoitaneet laivat ja piirrä yksi. Piirrä kannelle matkustajia sekä rahtia. Minne ihmiset ja tavarat ovat matkalla ja miksi?
6. Kuvittele millaista olisi maalata taulua Kihnammilla. Kirjoita kirje ystävällesi kuvitteellisesta maalausretkestäsi. Mieti vuodenaikaa. Taidemaalarit saattoivat maalata myös talvella kädet kohmeessa. Mitkä asiat oli kesällä otettava huomioon ulkona maalattaessa?

7. Tehkää retki Huutavanholman lehtojensuojelualueelle katsomaan puroa, joka virtaa kunnan pohjalla. Selvittäkää ennen retkeä lehdon määritelmä ja etsikää tunnusmerkkejä paikan päältä.
8. Vierailkaa Aholansaarella Paavon pirtissä. Opiskelkaa luokan kanssa Paavo Ruotsalaisen elämästä ja tehkää parityönä pieniä näytelmiä Paavon elämänvaiheista. Esittäkää näytelmät muulle luokalle joko Aholansaarella tai luokassa.

Karl Granitin ottama kuva maisemasta Pisalta kohti Kypäräistä 1890-93 välisenä aikana. Kuva: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS:

Räsänen, Riitta (toim), 2008. Savo ja sen kansa. Helsinki:SKS.

Airaksinen, Veli ja Töyräs Matti-Juhani: Hautausmaiden ja kirkkorakennusten kulttuurihistoriallista inventointia Nilsissä kesällä 2007. Nilsin kotiseutuyhdistys.

Haara, Marjatta & Haara, Pekka, 1986. Varpaisjärvi. Varpaisjärven kunta.

Hakokorpi-Jumppanen, Maria, 1988. Nilsistä nilsittyä: Perimätietoa ja muistikuvia. Helsinki: SKS.

Kinnunen, Eino, 1995. Syväriltä Syvärille: Nilsiläisten kertomuksia sotavuosilta 1939–1945. Nilsin Rintamamiesveteraanit ry.

Kinnunen, Eino ja Komulainen, Jorma, 1985. Nilsä. Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Laitinen, Armas (toim), 1999. Palonurmen, Keyrityn ja Syvärilän kyläkirja: Täyssinän rauhasta nykypäivään. Palonurmen, Keyrityn ja Syvärilän kylätoimikunta.

Lappalainen, Antti, 2001. Savon metsärosvojen jäljillä. Helsinki: SKS.

Malinen, Juho, 1996. Nilsin koululaitoksen 120-vuotishistoriikka 1876-1996. Nilsin kunta.

Pelkonen, Jukka & Rimpiläinen, Markku, 2007. Tahkon aika: Neljäkymmentä värikästä vuotta 1968–2008. Helsinki: Comma Group Oy.

Saloheimo, Veijo, 2000. Savon historia II:2: Savo suurvallan valjaissa 1617–1721. Savon säätiö. Jyväskylä: Gummerus.

Wirilander, Hannele, 2008. Savon historia IV – Uudistuksiin heräävä Savo 1870–1918. Savon säätiö. Jyväskylä: Gummerus.

Wirilander, Kaarlo, 2000. Savon historia III: Savo kaskisavujen kautena 1721–1870. Savon säätiö. Jyväskylä: Gummerus.

Kares, Olavi, Leskio, Erkki, Mäntyselä, Matti & Tarvainen, Olavi, 1977. Paavo Ruotsalainen 1777–1852 juhla- ja muistokirja. Vaasa: Herättäjä-yhdistys.

Kulttuuripolku

YMPÄRISTÖPOLKU